

Myte: Børnearbejde og industrien

På muren ved den tidligere Brandts Klædefabrik (nuværende Brandts Passage) sidder et relief af fabriksejer Søren Chr. Brandt, og rundt om i Odense findes mindesmærker for C.F. Tietgen og andre af byens industriere. Mindesmærkerne er med til at tegne et billede af, at det var fremsynede og driftige mænd, der skabte byens mange store industrier.

Det indtryk får man også, når man læser bøger som *Danmarks byer og deres mænd* fra omkring år 1900. I det bind, der handler om Odense, fortælles det f.eks., at Odense var en fabriksby frem for en handelsby. Forfatteren C.C. Clausen skriver, at han er fristet til at skrive en hel bog om Odenses industri og dens mænd. Industrien er nemlig "... forbavsende mangesidig, den har en række store bedrifter at opvise på 100, 200, ja opad 300 arbejdere".

Nogenlunde det samme gentages i bogen *Odense – Vor by* fra 1931. Her kan man læse, at Odense "... har en betydelig jernindustri og tekstilindustri, der arbejder fortræffeligt, og som, trods tidens store vanskeligheder, har forstået at hævde sig og bringe Odenses navn vidt omkring som en af de førende industribyer i vort land. Navne som M.P. Allerup, H. Rasmussen & Co. og Thomas B. Thrige har altid været blandt de førende; det samme er tilfældet med Brandts Klædefabrik og Mogensen og Dessaus Væverier".

En ting, som aldrig bliver nævnt, og som aldrig har fortjent et monument eller mindesmærker, er de mange børn, der sled og slæbte på byens fabrikker.

Spørgsmålet er, om Odenses industrielle fremskridt i perioden 1880-1910 kun var baseret på hårdtarbejdende voksne arbejdere og fabrikanternes dygtighed og fremsyn.

Formål med undervisningsforløbet: Børnearbejde og industrien

Dette forløb tager fortrinsvis udgangspunkt i den del, der hedder Drengenes strejke i 1896 i Odense.

Forslag til videns- og færdighedsmål:

Historie:

Eleven kan målrettet læse historiske kilder og sprogligt nuanceret udtrykke sig mundtligt og skriftligt om historiske problemstillinger.

Eleven har viden om kildekritiske begreber.

Eleven har viden om komplekse fagord og begreber samt historiske kilders formål og struktur.

Eleven kan udlede forklaringer på historiske forhold og forløb ud fra historiske scenarier.

Eleven kan redegøre for sammenhænge mellem fortidsfortolkninger, nutidsforståelser og fremtidsforventninger.

Eleven har viden om faktorer, der kan påvirke historisk bevidsthed.

Læringsmål:

Eleven har viden om industrialiseringen i Odense.

Eleven har viden om børnearbejde i f.eks. tekstil- og tobaksindustrien.

Eleven får forståelse for børns arbejdsvilkår tilbage i tiden, så de kan forholde sig til deres egen nutid.

Eleven skal forholde sig til, at straf og prygl var en naturlig del af børnenes hverdag dengang.

Eleven skal forstå baggrunden for drengenes strejke, og hvorfor avisernes vinkler var så forskellige.

Dansk:

Eleven kan vurdere artiklernes afsender og målgruppe.

Eleven kan gennemføre målrettet og kritisk informationssøgning.

Eleven kan sætte artiklerne ind i sammenhæng.

Eleven får kendskab til myte/sagn som fortælling.

Eleven får kendskab til mytens budskab.

Tidsforbrug: 3-4 lektioner

Materialer/kilder

Kilde 1:

”Børnearbejdet Fabrikdrengene forlanger lønforhøjelse og bedre behandling”. Trykt i Fyens Social-Demokrat 02.12.1896

Kilde 2:

Artikel trykt i Fyens Social-Demokrat den 3.12.1896.

Kilde 3:

”Fabriksbørnernes strejke – den tidsånd”. Trykt i Fyens Social-Demokrat den 3.12.1896.

Kilde 4:

”Strejkende drenge i Odense”. Trykt i Fyens Avis den 3.12.1896

Kilde 5:

”Drengenes strejke og ” Social-Demokraten””. Trykt i Fyens Avis den 5.12.1896

Aktiviteter:

Idé til ”før”-undervisning

Hvad er en myte?

- Snak i plenum om, hvad en myte er.
Har eleverne talt om myter før i forbindelse med andre myteforløb, kan de tage deres faglogbog og gennemgå, hvad de allerede ved. Lad eleverne i flæng komme med bud på kendte myter og sagn. Disse skrives på tavle/smartboard. Der er ingen facit, lad bare eleverne komme med forslag.
Ideer: Holger Danske, Dannebrog, Chr. X's hvide hest, Chr. II (rille i bordet).
- Begrebsafklaring: Hvad er en myte så? Og hvad er f.eks. et sagn. Debat i klassen.
Hvad taler for, at der er tale om sande historiske begivenheder, og hvad taler for, at historien er en myte?
Læreren kan også komme ind på: Hvornår og hvorfor er myten blevet til? Hvem er helte og skurke i myten, og hvordan bliver de fremstillet?

- Klassen læser introduktionsteksten: ”Kan vi stole på myterne?”, som er en gennemgang af, hvad kildekritik er. Hvis klassen allerede har arbejdet med kildekritik, repeterer læreren blot, hvad historiske kilder er. Bring evt. ordet ”troværdig” i spil.

Undervisningsforløb – Del 1

Intro

I dette forløb skal der arbejdes med industrialiseringens følger i Odense. Undervisningen vil tage udgangspunkt i drengestrejken i 1896.

Industrialiseringen og urbaniseringen har om noget sat sit præg på Odense i forrige århundrede. Den overflødige arbejdskraft fra landet vandrede mod byerne og blev til en ny samfundsklasse, arbejderne. Også børnene var en del af arbejderne, da fabrikkerne dukkede op sidst i 1800-tallet. Der var ikke noget nyt i, at børn arbejdede. Før industrien slog igennem deltog selv små børn i arbejdet. På landet tog børnene del i forefaldende arbejde, mens byens håndværkerbørn også gik til hånde på værkstederne.

Alle var enige om, at børn ikke tog skade af at arbejde. Tværtimod mente man, at det var godt for dem. Så lærte de en masse nyttige ting, og når de arbejdede, lavede de ikke ballade. Byernes vækst og de nye, store fabrikker skabte nye situationer og behov, hvor børn med fordel kunne bruges. Og alle var enige om, at børn burde arbejde, men at det ikke var alt arbejde, der var passende for børn. Også væksten inden for handel skabte behov for de små arbejdere.

Børn var f.eks. gode til simpel sortering og andre manuelle funktioner på virksomheder. De kunne også færdes blandt maskiner, hvor der ikke var plads til voksne. Børnearbejde var f.eks. udbredt på tobaksfabrikker og fabrikker, der lavede tøj og klæder. Efterhånden kunne de voksne godt se, at de ikke havde tid til at gå i skole, eller også var de for trætte til at følge med i timerne. De mange arbejdsulykker gjorde, at man allerede i 1873 lavede de første regler for børnearbejde. Siden fulgte flere reguleringer.

I 1907 blev der indført en regel om, at børn under 12 år ikke måtte arbejde, og der kom regler for, hvor meget børn over 12 år – som stadig gik i skole – måtte arbejde. Det var ikke alle forældre, der var glade for, at børnene ikke måtte arbejde. Den løn, som børnene kunne tjene hjem, var ofte en vigtig indtægt for en fattig arbejderfamilie.

I 1913 blev aldersgrænsen for børn i industrien hævet til 14 år. Det skete for at børnene kunne passe deres skolegang. Den mere harmløse og meget almindelige budplads forblev dog et typisk børnearbejde langt op i tiden, ikke mindst fordi budpladserne gav vigtige bidrag til mange familiers økonomi.

I Odense var det særligt Brandts Klædefabrik, H. Nielsens Cigar- og Tobaksfabrik og Stokkebyes Cigar og Tobaksfabrik, som brugte børn i produktionen. På Brandts Klædefabrik udgjorde børnearbejderne i de tidligste år helt op til 25 procent af arbejderne – og enkelte af dem var helt ned til 10-11 år.

Men også andre store odenseanske firmaer som Albani Bryggerierne, Thomas B. Thriges fabrikker og frøfirmaet Dæhnfeldt brugte mange børn i deres virksomheder. I de små forretninger og butikker i Odense blev drenge og piger ansat som bude, og en opgørelse fra 1907 viser, at mange odenseanske børn arbejdede som bude eller lignende.

- Opgaverne i undervisningsforløbet er tænkt som nogle, der skal laves i rækkefølge og med en fast struktur for gruppearbejdet. Man starter med tre klassekammerater, og i slutningen af opgaveløsningen bryder man op og finder en ny firemandsgruppe. Afhængig af eleverne kan

man vælge at bryde op parvis eller enkeltvis. Uanset hvilken form man vælger, sikres et højt aktivitetsniveau, da alle elever skal bidrage og være 'på' hele tiden.

- Hvis alle elever ikke laver hele opgaven, så skal den nævnte gruppestruktur naturligvis fraviges og gentænkes.
- Hvis alle elever laver alle opgaver, så kan de kildekritiske elementer, der går igen i alle kilderne, springes over de steder, hvor der er tale om gentagelser.

Arbejdet med indholdet af kilderne

Ideen med at undervise om "Børnearbejde og industrien" er blandt andet at få eleverne til at forstå de myter, der er om børnearbejde set både med datidens og nutidens øjne. Så læreren kan starte med at spørge eleverne om, hvordan de forstår ordet "børnearbejde". Tal gerne med eleverne om, hvordan samfundet var opbygget og om den nye samfundsklasse: Arbejderne.

Eleverne kan her med fordel formulere, hvad de ønsker at blive klogere på.

Ved at arbejde med indholdet fra avisartiklerne skal eleverne forholde sig til synet på børnearbejde under industrialiseringen og prøve at give deres bud på, om myterne er sande eller falske. Herunder om myterne har betydning i dag.

Ideen med undervisningen i avisartiklerne er også at styrke elevernes brug af kildekritik og fagord.

Kildekritik

Har eleverne ikke arbejdet med kildekritik før, kan de med fordel tage udgangspunkt i introduktionsteksten: "Kan vi stole på myterne?", som er en gennemgang af kildekritik. Der kan evt. suppleres med besøg på hjemmesiden: www.kilder.dk

Læreren kan evt. hjælpe i gang med følgende spørgsmål:

- Hvem har skrevet kilden? Er det et øjenvidne? 1. eller 2. håndkilde?
- Hvornår er kilden skrevet? Betyder den tidsmæssige afstand noget for troværdigheden?
- Hvem fortæller? En der selv har oplevet det, der sker, eller en der gengiver noget, han har fået fortalt?
- Hvem er kilden til?
- Hvorfor er kilden skrevet? Hvad er formålet med kilden? Er det f.eks. for at overbevise nogen om noget eller blot til information?
- Er kilden farvet?

Opgave 1

Mytekassen om "Drengenes strejke 1896" tages frem. Eleverne inddeles i grupper af ca. fire. I fællesskab læser eleverne kilde 1.

- Det er vigtigt, at læreren synliggør overfor eleverne, at avisartiklerne er skrevet inden for forholdsvis kort tid, og at avisernes politiske ståsteder skinner kraftigt igennem. De er bestemt ikke neutrale. Har eleverne ikke hørt om begrebet "farvede kilder" før, kan det med fordel introduceres nu. Præciser også overfor eleverne, hvad formålet har været med at skrive artiklerne, herunder hvorfor aviserne har taget emnet op. Men også formålet med at svine modstanderne til. Journalisterne var ikke objektive. Lad eleverne finde bevis for det.
- Eleverne bytter grupper (f.eks. to bliver siddende, to finder ny gruppe)

- De nye grupper diskuterer deres svar på spørgsmålene og fortæller gruppevis om deres kildeundersøgelse
- Læreren samler op i klassen. Hvad er alle blevet klogere på i forhold til kildekritik?
- Lad dernæst eleverne forholde sig til titlen: ”*Fabriksdrengene forlanger lønforhøjelse og bedre behandling*”. Diskuter, hvad der ligger i ordet ”forlanger”. Læreren kan med fordel også tale om og forklare ord som: akkorder, revolutionære påfund, prygl, kapitalister og udbytter.
- For at forstå indholdet af kilde 1 kan læreren stille spørgsmål som:
 - Hvad sker der på H. Niensens tobaksfabrik?
 - Hvem sender en skrivelse til fabrikanten?
 - Hvad vil drengene opnå?
 - Hvordan ender konflikten på tobaksfabrikken i forhold til Stokkebyes fabrik?
 - Hvad ønsker drengene på Stokkebyes fabrik? Lav evt. en oversigt over, hvad drengenes strejke handler om.
 - Er drengenes krav realistiske?
 - Hvad synes I om, at prygl var en dagligdags ting?
 - Tror I, at drengene virkelig blev slået, eller er det en myte?
- Eleverne kan skrive deres svar ned i en faglogbog.

Opgave 2

Læs nu kilde 2. Del evt. eleverne i nye grupper.

- Lad eleverne starte med at forholde sig til de første afsnit. Tal med eleverne om, at avisen tager til genmæle overfor Fyens Avis. Lad eleverne undersøge, hvis side Fyens Social-Demokrat er på. Hvordan vinkler avisen deres historie?
For at forstå indholdet af kilde 2 kan læreren stille spørgsmål som:
 - Giv eksempler fra teksten, hvordan Fyens Avis bliver fremstillet.
 - Hvad betyder det: At næverne sidder temmeligt løse?
 - Hvad er Fyens Social-Demokrat holdning til prygl og straf?
- Læreren kan som afrunding på opgave 2 skrive elevernes svar på tavlen/smartboardet.

Opgave 3

Læs kilde 3 – den kan med fordel læses samtidigt med kilde 2, da det er fra samme dag.

- Lad en af eleverne gengive indholdet. Tal med eleverne om, hvorfor der var to udgaver af den samme avis på en dag.
Slut af med at sammenfatte, hvordan Fyens Social-Demokrat ser på drengenes strejke. Tal igen om avisens og artiklens vinkel. Eleverne skal nu have en forståelse for, at avisen er pro drengenes strejke og bakker op om den.

Opgave 4

Gå videre med at læse kilde 4.

- Start evt. med at tale med eleverne om, hvad det betyder, når man: ”Stikker op for Københavnerne”.
Gå videre i undervisningen og tal med eleverne om, hvordan Fyens Avis tager fabriksejernes, hhv. fabrikant Nielsen og hr. Stokkebyes, parti og side. Find eksempler i avisen.

Ord som: poder, misbilliget, batalje, obsternasige kan med fordel gennemgås på tavlen/smartboard. Lad evt. eleverne skrive ordenes betydning ned i deres faglogbog.

Opgave 5

Læs kilde 5.

- Lad eleverne i grupper diskutere de første afsnit med hinanden og lad dem give et bud på, hvad det betyder: ”Vi kløede løs på dem”.
- Få dernæst eleverne til at redegøre for, hvordan drengenes strejke omtales i henholdsvis Fyns Socialdemokrat og Fyens Avis. Og hvorfor ser aviserne forskelligt på strejken? Få slået 100 procent fast, hvor de to avisers sympati ligger og hvorfor.

Opgave 6

Slut af med at trække paralleller op til elevernes egen tid.

- Tal med eleverne om, hvad de nu er klogere på både i forbindelse med drengestrejken 1896, men også hvordan to aviser kan fremstille samme hændelse så forskelligt. Dette kan med fordel føre til en afsluttende debat i klassen, om eleverne skal tro på alt, hvad de læser og hører i dag. Hvem styrer egentlig nyhedsmedierne? I USA bliver der omtalt ”alternative sandheder”. Hvordan skal eleverne lære at forholde sig til det begreb?
- Afslutningsvis kan læreren diskutere, hvem der har et ungdomsarbejde i klassen, og hvem der evt. ønsker et arbejde. Kom gerne ind på om det er de samme regler i dag som for 100 år siden.
- Rund af med om det er en myte, at alting var bedre ”i gamle dage?”

Tips og tricks

Er der mere tid, kan eleverne google på: www.jobpatruljen.dk, hvor eleverne kan lære mere om kravene til ungdomsarbejde i dag.

Undervisningsforløb – Del 2

- Byvandring